

الگوی راهبردی اداره امور نهضت سوادآموزی بر اساس گفتمان امام و رهبری، و تجارب جمهوری اسلامی ایران

حیدر سهرابی^۱، مهدی کامکار^۲، محمد قربان جعفری^۳

پذیرش مقاله: ۹۶/۱۰/۱۲

دریافت مقاله: ۹۶/۰۹/۰۳

چکیده

جمهوری اسلامی ایران اهمیت ویژه‌ای برای امور آموزشی و فرهنگی قائل بوده و اقدامات گسترده‌ای برای مبارزه با بی‌سوادی، انجام داده است. هدف تحقیق پرداختن به الگوی راهبردی اداره امور نهضت سوادآموزی بر اساس گفتمان ولایت‌فقیه، قانون اساسی و تجارب نظام است. در انجام این تحقیق از روش آمیخته و با غلبه رویکرد کیفی استفاده شده است. برای رسیدن به پاسخ سؤالات، از روش‌های متنوع کیفی نظیر تحلیل محتوا، تحلیل گفتمان، تحلیل تفسیری و نظریه‌پردازی به روش داده بنیاد بهره گرفته شده است. ابزارهای تحقیق مصاحبه و پرسشنامه بوده. همچنین از نرم‌افزارهای مختلف برای تجمیع سخنان و تحلیل محتوای متون استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد که ریشه‌کن کردن بی‌سوادی و مبارزه با عوامل آن، ایمان به خدا، خودباوری و جدیت، همت مضاعف، ترویج سبک زندگی اسلامی، رفع محرومیت و فقر، برنامه‌ریزی مناسب و عزم ملی مهم‌ترین اصولی هستند که در گفتمان ولایت‌فقیه مورد تأکید است. در قانون اساسی و اسناد بالادستی نیز ریشه‌کنی بی‌سوادی، توانمندسازی آحاد جامعه برای برخورداری از رفاه و رفع محرومیت در زمینه‌های مختلف و تحقق عدالت اجتماعی حقی همگانی شناخته شده است.

واژگان کلیدی: بی‌سوادی، نهضت سوادآموزی، گفتمان امام و رهبری، الگوی راهبردی.

۱- زبان و ادبیات عرب استادیار دانشگاه علوم انتظامی امین

۲- علوم دفاعی راهبردی استادیار دانشگاه عالی دفاع ملی

۳. دانش‌آموخته دکتری علوم راهبردی-سیاست دفاعی دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول) s.z.m.jefe@jmeal.com

مقدمه

حضرت امام خمینی (رحمت الله علیه) در ۷ دی ماه ۱۳۵۸، فرمان تشکیل نهضت سوادآموزی را صادر فرمودند تا بی سوادی در کشور ریشه کن گردد و به توفیق این فرمان سوادآموزی از یک حرکت محدود فرهنگی، به نهضتی فراگیر تبدیل شد و از آن پس در شمار مقدس ترین آرمان های انقلاب اسلامی درآمد. چنین آرمانی، شایستگی آن را دارد که در کنار مهم ترین اهداف انقلاب اسلامی قرار گیرد. انسداد مبادی ورودی بی سوادی، ریشه کنی بی سوادی، امکان آموزش برای همه، مشارکت و بسیج عمومی برای سوادآموزی، آموزش جهت دار، تعمیق سواد، تبدیل جامعه به جامعه یادگیرنده و الزام سوادآموزی از مطالبات محوری امام خامنه ای (مدظله العالی) است که باید به عنوان رسالت اساسی نهضت سوادآموزی مورد توجه قرار گیرد.

در پیام امام خمینی دو هدف ارزشمند قرار دارد: ۱- اهداف کوتاه مدت که شامل آموزش همگانی خواندن و نوشتن به عنوان فریضه الهی و رفع محرومیت زدایی از قشر بی سواد جامعه است. ۲- اهداف بلندمدت که ارتقای دانش بزرگسالان نو سواد در زمینه های گوناگون و تبدیل فرهنگ وابسته کشور به فرهنگی مستقل است و به استقلال فرهنگی و علمی کشور می انجامد. سازمان نهضت سوادآموزی مأموریت دارد، با شناسایی بزرگسالان بی سواد جامعه (با اولویت گروه سنی زیر ۵۰ سال) و تمهید سازوکار لازم و جلب همکاری همه جانبه دستگاه های مسئول و مشارکت مردم و بخش غیردولتی در جهت جذب و آموزش آنان متناسب با نیازها و اقتضائات محیط زندگی در چارچوب نظام اسلامی اقدام نموده و با طراحی و اجرای نظام سنجش مهارت های پایه سواد به تجارب یادگیری آنان اعتبار بخشد به نحوی که بی سوادی ریشه کن شود. دستاوردهای این پژوهش عبارت اند از:

- ✓ همسوسازی مدیران برای بهره برداری از تجربیات ج.ا.ا در اداره امور نهضت سوادآموزی،
 - ✓ جریان سازی مبانی سوادآموزی بر اساس اندیشه های امام و رهبری و قانون اساسی ج.ا.ا.
- بنابراین؛ تهیه و ارائه الگوی راهبردی اداره امور نهضت سوادآموزی از طرق یادشده موجب جلوگیری از اتلاف سرمایه و موازی کاری در بعضی از حوزه های غیرضروری، پرهیز از به کارگیری و تکرار تجربیات ناموفق در اداره امور نهضت سوادآموزی و تحصیل فهم لازم و درست از فرمایشات مورد تأکید امام خمینی و مقام معظم رهبری خواهد شد.

مبانی نظری

پیشینه تحقیق:

ظاهراً اثر مستقلى که دقیقاً به موضوع این پژوهش پرداخته باشد، وجود ندارد، لیکن برخی کارهای انجام شده رامى توان در پیشینه آورد از جمله پژوهش طاهره موسوى (۱۳۸۵) در مقاله «بررسی الگوهای مؤثر در آموزش بزرگسالان» به بررسی الگوی تدریس مناسب برای بزرگسالان پرداخته است. حسن على پور (۱۳۸۴) در اثر تحقیقی خود نتیجه گرفته که افزایش دانش و مهارت مرتبط باکار تخصصی ارتقاء شغلی و افزایش حقوق در بهبود آموزشی، مؤثر بوده است. همچنین گفتنی است که مقوله سوادآموزی بزرگسالان مورد توجه پژوهشگران خارجی هم قرار گرفته است. هاری سون سی جی (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان «بررسی برنامه آموزشی و توسعه فراگیران بزرگسال در برنامه‌های فارغ‌التحصیلی آموزشی در شمال آمریکا» نتیجه گرفته است که محتوای موضوعی دوره‌های تئوری یادگیری افراد بزرگسال اغلب به‌طور مکرر شامل اصول و یادگیری خود راهبر می‌شود. وی اشاره می‌کند، اگرچه مربیان، به شیوه سیستماتیک برای نقش تدریستان آمادگی نیافته‌اند، اما باورها و دانششان را از طریق آزمون و خطا در کارشان، با تفکر در مورد بازخوردهای یادگیرندگان، و استفاده از خودارزیابی کسب کرده‌اند.

کارنامه جهانی فعالیت‌ها در مسئله سوادآموزی چندان امیدوارکننده نیست. زیرا که درصد باسوادان بزرگسال (۱۵ سال به بالا) و شمار مطلق بی‌سوادان در همین گروه سنی افزایش یافته است.

چهار کشور برزیل، پاکستان، چین و مصر در کنار ایران از جمله کشورهایی هستند که همچنان درگیر جمعیت بی‌سواد و آموزش سواد به بزرگسالان هستند. از این جهت ایران نیز با جمعیتی بیش از نه میلیون بی‌سواد سهمی از جمعیت بی‌سواد دنیا را در اختیار دارد. و به همین گونه کشورهای یادشده برزیل و چین در سیاست‌های آموزش سواد به بزرگسالان و توسعه پوشش تحصیل کودکان در یک دهه اخیر موفق بوده‌اند مصر و پاکستان به‌مانند آن دو کشور موفق ارزیابی نمی‌شود در ایران علی‌رغم توجه سوادآموزی بزرگسالان در یک دهه اخیر در کاهش نرخ سواد با چالش مواجه بوده است.

همه کشورهایی که نرخ بی‌سوادی آن‌ها به زیر ۱۰ درصد رسیده است در کاهش بیشتر نرخ بی‌سوادی با چالش مواجه بوده‌اند در برزیل و چین در استان‌ها توسعه یافته به لحاظ سواد، نرخ کاهش بی‌سواد به‌کندی صورت می‌گیرد در ایران نیز این وضع مشهود نرخ کاهش بی‌سوادی در شهرهای بزرگ به‌سختی صورت می‌گیرد درحالی‌که در استان‌های توسعه نیافته سرعت کاهش بیشتر است. اگر

بخواهیم کشورهای برزیل، چین، مصر و روسیه را با ایران به لحاظ میزان برخوردارگی بخش آموزش از تولید ناخالص ملی مقایسه کنیم، ایران از پاکستان و مصر وضع بهتری دارد و قابل مقایسه با برزیل و چین است. سهم آموزش از تولید ناخالص ملی ایران و چین نسبتاً شبیه به هم است. اما سهم آموزش از درآمد عمومی دولت مناسب ارزیابی نمی‌گردد. برزیل ۱۶ درصد و چین ۱۳ درصد از درآمد عمومی دولت صرف آموزش می‌گردد.

نقش اصلی سوادآموزی برزیل را دولت فدرال، ایالت‌ها و شهرداری‌ها دارند، اما نهادهای مدنی در آن مشارکت دارند بنیاد برادسکو، بنیاد بانک برزیل، بنیاد روبرتو مارینو، بنیاد ویل اتحاد سوادآموزی جوانان و بزرگسالان سواد و جنبش آموزش پایه‌ام، ای بی از جمله نهادهای مدنی فعال در حوزه‌های سوادآموزی هستند که یا نقش اجرایی در آن دارند یا به کمک مالی و خدماتی در امر سوادآموزی می‌پردازند. نقش اصلی سوادآموزی به بزرگسالان و چین به عهده دولت است اما در چین برخی نهادها و واحدهای تشکیلاتی حزب کمونیست در امر سوادآموزی نقش دارند مانند لیگ و دهقانان به آموزش سواد به آن‌ها اقدام می‌کنند. هرچند که نهادهای مذکور دولتی معرفی نشده‌اند اما از آنجاکه حزب کمونیست در چین حاکم بر دولت است، نهادهای مذکور نیز در چارچوب سیاست‌های دولتی عمل می‌کنند.

در ایران نقش اصلی را در سوادآموزی دولت داراست، اما مشارکت مردم در سوادآموزی در قالب نهادهای مذهبی و آموزشی بوده است. ساختار آموزشی نظام آموزش و پرورش رسمی همه‌ی کشورها از آموزش مدرسه‌ای تبعیت کرده‌اند، امروز بعید است کشوری بتوان یافت که فاقد مدرسه (به معنای محلی که کودکان و نوجوانان در آن درس بخوانند) باشد. در ایران سازمان نهضت سوادآموزی به‌عنوان یکی از بخش‌های وزارت آموزش و پرورش به آموزش سواد به بزرگسالان می‌پردازد. سیاست‌گذاری و تصمیم‌سازی در اختیار وزارت آموزش و پرورش است ولی نهضت سوادآموزی در اجرا دارای اختیارات است. از این‌رو مدیریت بخش سوادآموزی بزرگسالان ایران با برزیل و چین تفاوت جدی ندارد.

- مفهوم شناسی:

الگوی راهبردی اداره امور نهضت سوادآموزی: الگوی راهبردی اداره امور نهضت سوادآموزی؛ الگویی است که در آن ابعاد، مؤلفه‌ها، زیر شاخص‌ها و روابط بین آن‌ها در فرایند تصمیم‌گیری تعریف شده و می‌تواند به‌عنوان مدلی در اداره حکومت در حوزه پیش‌گفته بکار گرفته شود.

نهضت سوادآموزی: نهضت سوادآموزی سازمانی است وابسته به وزارت آموزش و پرورش که به منظور ریشه‌کن ساختن بی‌سوادی با توجه به اساسنامه نهضت سوادآموزی ج.ا.ا. انجام وظیفه می‌نماید. این رئیس سازمان به‌عنوان معاون وزارت آموزش و پرورش و رئیس سازمان انجام وظیفه می‌کند و نظارت بر حسن اجرای امور و انطباق فعالیت‌های نهضت با موازین اصیل اسلام به عهده نماینده مقام معظم رهبری در صورت تعیین از طرف ایشان خواهد بود (باقر زاده و همکاران، ۱۳۹۲: ۲). سوادآموزی، فرآیند سازمان‌یافته، توانمندسازی بزرگسالان بی‌سواد و کم‌سواد جامعه از طریق ایجاد و تثبیت مهارت‌های نوشتن، خواندن، حساب کردن و روخوانی قرآن کریم و کاربست آن در زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی به‌منظور تعالی و تکامل افراد و کسب شایستگی‌های لازم در پیمودن مراتب حیات طیبه است.

تدوین تجارب: منظور از تدوین تجارب در این رساله شامل گردآوری اطلاعات، تبیین، مستندسازی و تئوریزه نمودن تجربیات مدیران و کارگزاران سطوح راهبردی ج.ا.ا. در اداره امور نهضت سوادآموزی بر پایه گفتمان امام خمینی و مقام معظم رهبری و مفاد قانون اساسی است.

گفتمان: واژه گفتمان به معنای پدیده، مقوله یا جریانی اجتماعی است. در هر دوره تاریخی ممکن است چندین نظام فکری وجود داشته باشد، اما معمولاً یک نظام فکری بر سایرین غلبه دارد و گفتمان، بیانگر تفکر غالب در هر دوره از تاریخ و در یک جامعه معین است (علی بابایی، ۱۳۸۲: ۲۹۷). در این تحقیق گفتمان غالب ج.ا.ا. بر پایه اندیشه‌های امام خمینی و امام خامنه‌ای شکل گرفته و ریشه در آموزه‌های اسلامی دارد و بر اساس اصل پیشرفته ولایت فقیه در تصمیم‌گیری‌ها و اداره امور نهضت سوادآموزی برای مسئولان هدایت‌گر بوده و تصمیم‌ها و فعالیت‌ها را، هماهنگ و هم‌افزا می‌نماید.

روش‌شناسی تحقیق

این تحقیق از نوع کاربردی - توسعه‌ای بوده و با توجه به احصای بیانات ولایت‌فقیه و تجارب نظام از روش آمیخته با غلبه رویکرد کیفی استفاده شده است. برای رسیدن به پاسخ سؤالات از روش‌های کیفی نظیر تحلیل محتوا، تحلیل گفتمان، تحلیل تفسیری و نظریه‌پردازی به روش داده بنیاد استفاده شده است. ابزارهای این تحقیق مصاحبه و پرسشنامه بود. همچنین از نرم‌افزارهای مکس کیو دی‌ای (برای تحلیل محتوای متون) و نرم‌افزارهای تجمیع‌کننده آثار امام خمینی و مقام معظم رهبری و متن قانون اساسی و مذاکرات زمان تدوین و بهره‌برداری شده است. جامعه آماری در بخش کتابخانه‌ای شامل بیانات ولایت‌فقیه و متن قانون اساسی و اسناد بالادستی است.

جدول ۱: مشخصات شرکت‌کنندگان در مصاحبه و تکمیل‌کنندگان پرسشنامه تحقیق

درصد	محل خدمت	سابقه مدیریتی	میزان تحصیلات	تعداد
۱۴	سازمان نهضت سوادآموزی و آموزش و پرورش	۲۵ تا ۳۰ سال	دکتری	۴
۷۹	سازمان نهضت سوادآموزی	۲۰ تا ۲۵ سال	کارشناسی ارشد	۲۲
۷	سازمان نهضت سوادآموزی	۱۵ تا ۲۰ سال	کارشناسی و سطوح حوزوی	۲
۲۸	جمع			

در بخش زمینه‌یابی و میدانی، مصاحبه با خبرگان و صاحب‌نظران (که دارای سوابق مدیریتی و آموزشی بالایی در سطوح کشور می‌باشند) و تا رسیدن به مرحله اشباع کامل ادامه یافته است. در مرحله انجام مصاحبه‌ها با انجام پانزدهمین مصاحبه پاسخ‌ها درباره تجربیات ج.ا.ا در امور نهضت سوادآموزی، تکراری شد و به مرحله اشباع رسید.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

- تحلیل محتوای بیانات ولایت‌فقیه بر اساس مفاهیم مرتبط با نهضت سوادآموزی

در این تحقیق، ابتدا آثار را در موضوع نهضت سوادآموزی، تحلیل محتوا می‌کنیم. مسئله تحقیق در این تحلیل محتوا، آشکارسازی و استخراج نگاه ولایت‌فقیه به موضوع سوادآموزان است

الف- تحلیل محتوای کمی:

یافتن کلماتی که بیشترین تأکید را در مجموعه بیانات، پیام‌ها و مصاحبه‌های امام خمینی و مقام معظم رهبری در رابطه با سوادآموزی داشته‌اند. در تحلیل محتوای کمی کلمات کلیدی مرتبط باهدف

و تجارب جمهوری اسلامی ایران

مطالعه طوری انتخاب شده‌اند که کلیه مفاهیم مطرح شده را پوشش دهند و امکان تحلیل نهایی متن و داده‌ها حسب چارچوب مفهومی فراهم باشد. بیشترین کلمات مورد اشاره به ترتیب تربیت، تحصیل، تزکیه، آموزش، عبودیت، توسعه مشارکت، تعلیم و تعلم و سوادآموزی بوده‌اند.

ب- تحلیل محتوای کیفی:

ابتدا فایل‌های بیانات امام خمینی و مقام معظم رهبری در خصوص سوادآموزی را وارد نرم‌افزار نموده و به تحلیل محتوای آن‌ها پرداختیم؛ یعنی مطابق فرایند نظریه مبنایی ابتدا مفاهیم و مقوله‌ها مشخص و سپس به کشف روابط بین آن‌ها اقدام گردید. در این روش بیانات امام خمینی و مقام معظم رهبری در رابطه با سوادآموزی در سه محور دگرترین، سیاست‌گذاری و هدف‌گذاری بر اساس تعاریف و دیدگاه‌های نظریه‌پردازان و با توجه به مراحل فرایند داده بنیاد تحلیل شده است. در اندیشه‌ها و آثار ایشان پیرامون سوادآموزی، در کنار عبارات و اصطلاحات سواد، علم، تحصیل، آموزش، تعلیم و تعلم به عباراتی چون سوادآموزی، علم‌آموزی، تزکیه و اخلاق، تهذیب و پرورش نفس، تقوا، تعلیم و تربیت نیز اشاره‌های زیادی شده است. به طوری که می‌توان از این بیانات این‌طور برداشت کرد که امام راحل و مقام معظم رهبری جنبه معنوی سوادآموزی را پایه و اساس هرگونه علم‌آموزی و الگوسازی و رشد و تعالی دانش دانسته و آن را شاخصی برای ارزیابی سوادآموزی و ریشه‌کنی بی‌سوادی قرار داده‌اند.

جدول ۲: بیانات امام خمینی (رحمت‌الله علیه) و امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در خصوص سوادآموزی و اهمیت و ضرورت آن در کشور

بیانات امام خمینی (رحمت‌الله علیه)	بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
۱ امیدوارم با کمک و همت همه قشرها، دولت و خصوصاً ملت و قشرهای روستایی، این امر (سوادآموزی) به‌طور شایسته انجام بگیرد و این نقیصه‌ای که میراث رژیم شاهنشاهی بوده، برطرف گردد. (۶۱/۱۰/۷)	تصورم این است که ما در سوادآموزی مقداری عقبیم، من احساس تقصیر می‌کنم و البته این تقصیر، در عوامل و عناصر فعال و اجرایی مثل شماها نیست. شماها و مسئولین سوادآموزی، همه تلاشتان را کرده‌اید. (۷۱/۱۰/۷)
۲ باسوادان، در مساجد و تکایا و در منازل شخصی، اعضای بی‌سواد را تعلیم کنند	به دستگاه‌های دولتی توصیه می‌کنیم تا مجدانه کار شمارا دنبال کنند و شمارا کمک و پشتیبانی کنند- و تلاش‌های مخلصانه شمارا قدر بدانند.
۳ جوان‌ها، پیرها، بچه‌ها، روستایی‌ها، شهری‌ها همه باید کمک کنند. (۵۹/۱۰/۶)	به شهرها و روستاهای دورافتاده رفتن و بدون چشمداشت، علم و سواد را - که ارزنده‌ترین هدیه‌هاست - به مردم دادن، یک جهاد است. (۶۹/۷/۴)

بیانات امام خمینی (رحمت الله علیه)	بیانات امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)
من از همه ملت ایران می‌خواهم که در این امر بزرگ و حیاتی کمک کنند. در روستاها اقبال کنند کسانی که سواد ندارند برای سوادآموزی وارد بشوند. (۵۹/۱۰/۶)	نهضت سوادآموزی در خانه‌ها را می‌زنند و حتی گاهی التماس می‌کنند که بیایید درس بخوانید و با چه زحماتی، کلاس تشکیل می‌دهند؛ بدون اینکه جنبه قهر و غلبه داشته باشد
تمام خواهران و برادران باسواد برای یاددادن بپای خیزند.	بچه‌ها باید در کانال آموزش و پرورش بیایند؛ این دوره باید الزامی شود.
تمام بی‌سوادان برای یادگیری بپای خیزند و از این امر سرپیچش نکنند.	در برخی مناطق بچه‌های واجب‌التعلیم مدرسه نمی‌روند؛ خطرناک است. (۸۷/۲/۱۲)
در هر شب و روز و در اوقات بیکاری یکی - دو ساعت را صرف این عمل شریف نمایند.	نهضت سوادآموزی باید توسعه داشته باشد؛ ما باید سطح معلومات مردم را بالا ببریم؛ ما و شما متصدی این امر هستیم.

از بیانات فوق چنین برمی‌آید که نقش آموزشیاران در آموزش علم بسیار مهم است. بدین نحو که اگر آموزش با شاخصه‌ها و لسان قرآن و انبیاء و اولیاء و احادیث و روایات باشد، باعث تقرب الهی و رشد و تربیت و تعالی انسان می‌گردد و اگر مربی منحرف و اهل تهذیب نباشد و احساس مسئولیت نکند و صرفاً جهت رفاه و کسب مادیات تدریس نماید و به جنبه‌های الهی و انسانی آن بی‌اهمیت باشد، آثار منفی و نامطلوب آن حتی در نسل‌های آتی مؤثر بوده و نهایتاً این علم‌آموزی باعث جهل و تخریب و انحراف متعلمین می‌گردد. همچنین امام خمینی و امام خامنه‌ای به کلمات و اصطلاحاتی چون: مشارکت، وحدت ملی، ترویج الگو، نوآوری، پیشرفت، سبک زندگی، ضد باوری و... نیز اشاره‌ای داشته‌اند که می‌توان از این مفاهیم به توجه ویژه امام راحل و مقام معظم رهبری به تأثیر سواد و علم‌آموزی در ایجاد وحدت ملی و امنیت پایدار، ایجاد انگیزه و خلاقیت و نوآوری، سبک زندگی و تحکیم بنیان خانواده و همچنین معرفی الگویی جهانی از انقلاب اسلامی بر پایه معنویت و خدمت به مردم و ارتقاء سطح بینش و دانش و منزلت اجتماعی آن‌ها اشاره کرد، همچنین به مسئولان طراز اول دستگاه‌های دولتی و اساتید و معلمان تأکید نموده‌اند تا با نهضت سوادآموزی در امر آموزش افراد بی‌سواد همکاری ویژه‌ای داشته باشند و این امر آن‌قدر برای امام راحل و مقام معظم رهبری مهم بوده که می‌فرمایند: ما و شما متصدی بالا بردن سطح معلومات مردم هستیم و یا این‌که خودتان را از لحاظ علم و عمل و تزکیه و تقویت روح و تقویت جسم آماده کنید، این‌گونه برداشت می‌شود که تعلیم و تزکیه باهم می‌بایست به‌عنوان جایگاه مرجعیت در نگاه مردم باشد و فرهنگ علم‌آموزی در کشور پررنگ شود.

و تجارب جمهوری اسلامی ایران

نگاه امام راحل و مقام معظم رهبری پیرامون ترویج زبان فارسی فراملی بوده و حتی خواستار گستردگی جغرافیای این زبان در سایر کشورها اشاراتی داشته‌اند مجموعاً با بررسی دقیق و ژرف‌نگر در گفتمان ولایت‌فقیه پیرامون مبحث نهضت سوادآموزی این‌گونه احصاء می‌گردد که قرب الی الله اولین و هدف غایی سوادآموزی بوده و ضمن تشویق به علم‌آموزی، بی‌سوادی را نوعی جهل و فقر دانسته و برای ریشه‌کنی آن همت و تلاش و توانمندسازی همه دستگاه‌های مسئول و همه اقشار را می‌طلبد.

ج- تحلیل محتوای داده بنیاد:

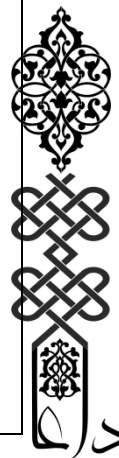
کدگذاری در نظریه داده بنیاد نوعی تحلیل محتوا بوده و در پی مفهوم‌سازی از میان انبوه داده‌های جمع‌آوری شده است. در ادامه، نتایج حاصل از کدگذاری‌های داده بنیاد و مفهوم‌سازی از گفتمان ولایت‌فقیه، برداشت‌های تحلیل تفسیری از رویکردهای قانون اساسی و دیگر قوانین بالادستی در اداره امور نهضت سوادآموزی و نیز مؤلفه‌ها و زیر مؤلفه‌های حاصل از احصاء و مستندسازی تجارب مدیران اداره امور نهضت سوادآموزی در ج.ا.ا. پس از ادغام و ترکیب به شرح زیر ارائه می‌شود:

جدول ۳: نتایج نهایی گفتمان ولایت‌فقیه، قانون اساسی و تجارب مدیران نهضت سوادآموزی

مؤلفه	ردیف	مؤلفه	بعد
عبودیت، قرب الی الله، سعادت انسان‌ها در کل جامعه، رفع فقر و بی‌سوادی، تحقق عدالت، توانمندسازی و آگاهی، استقلال، خودباوری و خوداتکایی			۱) تقویت ارزش‌های اسلامی-ایرانی در آموزش و تربیت و متن‌های آموزشی و ارائه الگو در تقویت، تشکیل و تحکیم حکومت اسلامی
زیر مؤلفه (شاخص)			۲) تعلیم و تربیت و ارتقاء آگاهی حل اختلاف و تعارض بین مردم
یافتن جایگاه خوب در دنیا	۱		
داشتن اخلاص برای گسترش دعوت اسلام و آموزه‌های اسلامی	۲		
گرفتن پاداش عظیم اخروی و عدم دل‌بستگی به مادیات	۳		
ارائه الگو برای امت اسلامی	۴		
تقویت جایگاه نظام اسلامی و حکومت اسلامی	۵		
توسعه علمی کشور	۴		
رشد و تعالی مسلمانان	۵		
توسعه محتوای و شیوه‌های آموزشی و ترویجی	۶		
توسعه و تمدن‌سازی اسلامی	۶		
ارتقاء دانش مردم و مبارزه با جهل و خرافات آنان	۷		
توسعه فعالیت‌ها - تعمیق سواد	۸		
سوادآموزی در هر سن	۹		
نیاز همیشگی به تعلیم و تعلم	۱۰		
زیر مؤلفه (شاخص)	ردیف	مؤلفه	بعد
ایجاد فرصت آموزش و تربیتی	۱۴	۵) رفع تبعیض و برقراری عدالت	۵) رفع تبعیض و برقراری عدالت
در جذب و به‌کارگیری نخبگان در امر آموزشی	۱۵		

آگاه بخشی از برنامه‌های دشمن	۱۶		
افشای برنامه‌های دشمن	۱۷	۶) شناخت قوت و ضعف ، فرصت‌ها و تهدیدات در امر آموزش و تربیت ، پرورش و شیوه‌های و روش‌ها	
تقویت ارزش‌های اسلامی و برجسته کردن آن‌ها	۱۸		
تقویت ارزش‌های ملی و برجسته کردن آن‌ها	۱۹		
در استفاده از تجارب وفق و آگاه‌سازی	۲۰	ارتقاء همکاری بین‌المللی	
بهبود روش‌ها	۲۱		
توسعه مراکز آموزشی و کمک به کشورهای مسلمان.	۲۲		
حفظ استقلال کشور و جلوگیری از جهل مردم و افزایش آگاهی و بصیرت و توانمندسازی	۲۳	۸) آگاه بخشی و فرهنگ‌سازی و گفت‌وگو سازی در رفع بی‌سوادی ، جهل ، فقر در جهت ارتقاء و حفظ استقلال کشور	
فرهنگی و سیاسی-همکاری‌های بین‌المللی	۲۴		
کاهش ناهنجاری‌های اجتماعی، اقتصادی	۲۵		
زیر مؤلفه (شاخص)	ردیف	مؤلفه	بعد
مشکل از : وزیر کشور (رئیس شورا) ، وزیر آموزش و پرورش، توسعه روستای و محرومیت‌زدایی ، وزیر کار و امور اجتماعی، وزیر بهداشت ، درمان و آموزش پزشکی ، رئیس سازمان برنامه‌بودجه، سازمان بسیج ، کمیته امداد و بهزیستی ، فرماندهی نیروی انتظامی ، انجمن‌ها و جمع‌ها	۲۶	۹) تشکیل شورای هماهنگی اجرائی و بسیج عمومی در رفع بی‌سوادی و جهل و فقر	
انجام برنامه‌ریزی جهت جذب ، ثبت نام ، تفاهت‌نامه و برنامه‌ریزی از استفاده از تمام ظرفیت‌ها	۲۷		
انجام برنامه‌ریزی جهت جذب ، تشویق ، ترویج ، آموزش و فرهنگ‌سازی و کمک‌های مالی و تسهیلات	۲۸		
لزوم همسویی با اهداف	۲۹	۱۰) تدوین چشم‌انداز اصلاح ساختارها متناسب با نیازها	
انسجام در برنامه‌ها، اهداف	۳۰		
لزوم تدوین برنامه‌ها بر اساس چشم‌انداز	۳۱		
اولویت‌بندی فعالیت‌ها و ایجاد ساختار مناسب و به‌روز و استفاده از فن‌آوری اطلاعات	۳۲		
فراهم کردن زمینه‌های رقابت ملی و بین‌المللی برای جوانان	۳۳	۱۱) برنامه‌ریزی برای مدیریت ، جذب و تشویق سواد آموزان جهت سوادآموزی و گسترش حمایت‌های مادی و معنوی از آنان	
ایجاد فرصت‌های مناسب با توجه به تخصص و توانمندی‌های نخبگان و اولویت‌های کشور	۳۴		
افزایش سهم مشارکت انجمن‌های علمی و نخبگان و دانشمندان در مدیریت کشور	۳۵		
تلاش جهت آموزش جوانان و نوجوانان درک تحصیل و فقیر در داخل و اتباع خارجی	۳۶	۱۲) توسعه آموزش و تعلیم و تربیت و محتوای متون با توجه به آموزه‌های اسلامی	
استفاده از آموزه‌های جذاب اسلامی در متن‌های آموزشی و تربیتی حمایت‌های مالی	۳۷		
استفاده از ظرفیت حوزه‌های علمیه	۳۸		
استفاده از فن‌آوری و شیوه‌های جذاب در آموزش و تربیت	۳۹		
راه‌اندازی مراکز آموزشی مشترک با کشورهای اسلامی	۴۰	۱۳) توسعه و گسترش ارتباطات علمی و استفاده از تجربیات موفق و بومی سازی	
برگزاری دوره‌های آموزشی مشترک با کشورهای اسلامی	۴۱		
اجرای طرح‌های پژوهشی مشترک	۴۲		

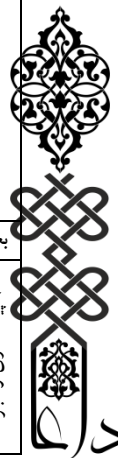

و تجارب جمهوری اسلامی ایران

ارائه الگوها موفق به کشورهای مسلمان	۴۳	و ارائه الگو به کشورهای مسلمان با نگاه به آموزه‌های اسلامی	
زمینه‌سازی برای مشارکت نخبگان در مجامع علمی و پژوهشی بین‌المللی و برتر جهان	۴۴	۱۴) تربیت نیروی انسانی متخصص و	
اجازه جذب دانشجویان خارجی در دانشگاه‌ها	۴۵	متعهد باهدف توسعه کمی و کیفی	
فراهم کردن زمینه حضور اساتید و دانشجویان داوطلب و همکاری با این شعب دانشگاهی	۴۶	(نهضت نرم‌افزاری)	
اعطاء بورس تحصیلی داخل و خارج به اینارگران، جانبازان و خانواده شهدا و آزادگان	۴۷	ایجاد بانک اطلاعات و آموزش مجازی	
شناسایی بی‌سوادان و کم‌سوادان	۵۲		
شیوه‌های نوین آموزشی و تربیتی	۵۳		
فیلم و کمک‌آموزشی	۵۴		
تدوین قوانین مبارزه با بی‌سوادی	۵۵	۱۷) توسعه نظام ریشه‌کنی بی‌سوادی و	
تدوین بسته‌های حمایتی و تشویقی	۵۶	جهل و فقر آموزشی و توانمندسازی	
تدوین بسته‌های مهارت افزایی و کارآفرینی	۵۷		
استفاده از ظرفیت حوزه‌های علمیه در ریشه‌کنی بی‌سوادی	۵۸		
استفاده از ظرفیت گروه‌های جهادی	۵۹	۱۸) توسعه شیوه‌های آموزشی و تربیتی	
ارتقاء جایگاه بخش غیردولتی	۶۰		
افزایش رقابت‌پذیری در صنعت گردشگری	۶۱		
اصلاح قوانین و مقررات و ارائه تسهیلات لازم	۶۲		
تهیه ضوابط حمایتی، اداری، بانکی برای مؤسسات بخش غیردولتی	۶۳		
جذب سرمایه‌گذاران و مشارکت مؤسسات تخصصی داخلی و بین‌المللی	۶۴		
بیمه گردشگران خارجی	۶۵		
تکمیل نظام جامع آماری گردشگری با نظارت و هدایت مرکز آمار ایران	۶۶		
باسواد نمودن	۶۷	۱۹) تنظیم سند ملی سوادآموزی،	
فن و مهارت‌آموزی	۶۸	مهارت‌آموزی توسط آموزش و پرورش و	
آگاه‌سازی از حقوق و تکالیف	۶۹	نهضت سوادآموزی	
زیر مؤلفه (شاخص)	ردیف	مؤلفه	بعد
یافتن جایگاه امن	۷۰	پیشرفت اخلاقی و تزکیه‌ی اخلاقی	۵) هدایت
گسترش در توسعه روزی و مال	۷۱		
پاداش و اجر معنوی و اخروی	۷۲		
فراهم کردن بستر آموزش بهتر برای جوانان	۷۳	۲۱) وجود زمینه‌های مناسب جهت	
آگاهی‌بخشی فرهنگی و آموزش برتری‌های فرهنگ اسلامی نسبت به دیگر رهنماها	۷۴	پیشرفت علمی در فرهنگ اسلامی	
نشان دادن سختی زندگی مهاجرین در دیگر کشورها	۷۵		
هدایت نیروی کار متقاضی جهت گرفتن پذیرش	۷۶		
هدایت نیروی کار متقاضی جهت اعزام به خارج	۷۷	۲۲) کمیته‌ی ویژه آسیب‌شناسی و ارتقاء	
هدایت نیروی کار در مدت اشتغال در خارج	۷۸	آموزش و تربیتی	
هدایت اتباع خارجی جهت گرفتن پذیرش	۷۹	۲۳) شورای هماهنگی اجرایی در بسیج	
هدایت اتباع خارجی جهت ورود و اقامت	۸۰	عمومی و استفاده از ظرفیت‌ها	
هدایت اتباع خارجی در مدت اقامت و اشتغال به کار یا تحصیل	۸۱		

ردیف	مؤلفه	زیر مؤلفه (شاخص)	بعد
۸۲	ارتقاء و حفظ کرامت انسانی و ارزش‌ها و اسلام و قانون اساسی	حفظ حرمت سواد آموزان	۶ سازمان‌دهی
۸۳		متعهد و معتقد جهت کسب علم	
۸۴		جهاد در راه خدا در برطرف کردن جهل و بی‌سوادی .	
۸۵		کمک به اسلام و مسلمانان در جهت افزایش بصیرت و آگاهی از دین و اسلام	
۸۶		حفظ منزلت و ارزش‌های انسانی	
۸۷		عمل به فرهنگ و مبانی دینی و قرآن .	
۸۸		تقویت آموزش‌های فنی.	
۸۹		تلاش جهت اعتباربخشی آموزش‌ها در عرصه عمل .	
۹۰		فراهم کردن زمینه همکاری و اعتمادبخش	
۹۱		حمایت و پشتیبانی از طرح‌های بومی	
۹۵	۲۷) شورای هماهنگی اجرائی در بسیج عمومی و استفاده از ظرفیت‌ها	سازمان‌دهی جذب آموزشیاران و مربیان در جهت آموزش	
		تقسیم‌کار بر اساس شرح و وظایف	
		ایجاد ساختار مناسب برای اجرای برنامه‌ها	
		سازمان‌دهی در جهت جذب و استفاده از ظرفیت سازمان‌ها و بسیج	
۹۶		سازمان‌دهی در جهت ارتقاء کیفیت و استفاده از فن‌آوری اطلاعات	
۹۷		زیر مؤلفه (شاخص)	بعد
۹۸	۱(۲۸) ایجاد نظام مراکز آموزشی و گزینش متناسب و اعتقاد مشترک منجر به هماهنگی در عمل می‌شود.	هماهنگی در مطالعه و استفاده از تجربیات .	
۹۹		هماهنگی در شناسایی نخبگان در تدوین نظام آموزشی .	
۱۰۰		هماهنگی در هم‌افزایی و مشارکت .	
		آموزش کارکنان سازمان‌های ذی‌ربط بر اساس موازین اسلامی رعایت حقوق	
۱۰۱	۲۹) هماهنگی بین سیاست‌ها و برنامه‌ها-	حرکت در مسیر برنامه و سیاست‌ها فراهم کردن ابزار اجرای برنامه‌ها	
۱۰۲		هماهنگی در ارتقاء آگاهی از برنامه و سیاست‌ها	
۱۰۳		هماهنگی در	
۱۰۴	۳۰) ایجاد کمیته‌ی ویژه خلایق و نوآوری	هماهنگی جهت شناسایی و اولویت‌ها	
۱۰۵		هماهنگی جذب	
۱۰۶		هماهنگی در ساماندهی	
۱۰۷		هماهنگی در جهت استفاده از ظرفیت‌ها	
۱۰۸	۳۱) شورای هماهنگی اجرائی در بسیج عمومی و استفاده از ظرفیت‌ها	هماهنگی در جهت هم‌افزایی	
۱۰۹		هماهنگی در بسیج عمومی	
		زیر مؤلفه (شاخص)	
۱۱۰	۳۲) پابندی به قانون و اجرای آن و اصلاح و کارآمد کردن سازمان	فراگیری قانون	۸ پیاده‌سازی و اجرا
۱۱۱		احترام به قانون	
۱۱۲		احترام به حقوق دیگران	
۱۱۳		فراهم کردن زمینه آموزش جوانان در داخل و خارج	
		آسیب‌شناسی برنامه‌ها	

و تجارب جمهوری اسلامی ایران

۱۱۴	به‌کارگیری جوانان و ارزش دادن به نیروهای جوان	۳۴) کمیته مطالعات و اجرایی	پایه‌سازی اهداف و سیاست‌ها
۱۱۵	فراهم کردن زمینه‌های همدلی و وحدت در بین مربیان		
۱۱۶	تدوین و پایه‌سازی نقشه راه		
۱۱۷	تدوین محتوای متون		
۱۱۸	ابزار و شیوه‌های آموزشی		
۱۱۹	اخلاقیت و نوآوری		
۱۲۰	پذیرش نخبگان در امر آموزش		
۱۲۱	تأمین نیروی انسانی		
۱۲۲	رفع موانع اجرای سیاست‌ها		
ردیف	زیر مؤلفه (شاخص)		
۱۲۳	تقویت اعتقادی افراد.	۳۶) خودکنترلی از طریق اعتقاد به معیارهای ارزشی اسلام .	۹) نظارت و ارزیابی
۱۲۴	ارتقاء حفظ تقوا و پرهیزگاری.		
۱۲۵	پایبندی به اعتقادات دینی و احسان و نیکوکاری به مردم .		
۱۲۶	توکل به خدا و تقدیر الهی و صبر و استقامت پیشه کردن.		
۱۲۷	شناخت حجت خدا (ولی‌فقیه) و اقرار به امامت او کردن.		
۱۲۸	نظارت و ارزیابی اثربخشی برنامه‌ها	۳۷) کمیته ویژه نظارت	
۱۲۹	نظارت و ارزیابی در اجرای صحیح برنامه‌ها		
۱۳۰	نظارت و ارزیابی عمل کرد		
۱۳۱	نظارت و ارزیابی از پذیرش و گزینش مربیان	۳۸) شورای هماهنگی اجرایی در بسیج عمومی و استفاده از ظرفیت‌ها	
۱۳۲	نظارت و ارزیابی بر حسن اجرای سیاست‌ها و برنامه‌ها، دستورالعمل‌ها و این نامه‌ها		
۱۳۳	نظارت و ارزیابی وظایف مشترک		

– تعلیل و تطابق تجربیات با دکترین، اهداف و سیاست‌ها:

نهضت سوادآموزی در دوره‌های گذشته برنامه‌ریزی راهبردی منسجمی نداشته است. هرچند افرادی به برنامه‌ریزی مشغول بوده‌اند اما تعیین راهبرد، چندان جدی گرفته نشده است. در دوره آقای دکتر باقر زاده با توجه به گذشت چندین سال از شکل‌گیری نهضت سوادآموزی، مدیریت امور با لحاظ نمودن اصول مدیریت و به‌کارگیری استراتژیست‌های داخلی و خارجی از ظرفیت‌های موجود خوب استفاده کرده و طی سال‌های اخیر به برنامه‌ریزی راهبردی پرداخته و در راستای اهداف کلی نهضت یعنی «اداره بهینه سازمان در صحنه‌های علمی، آموزشی، فرهنگی و اجتماعی به‌منظور ریشه‌کنی بی‌سوادی در ج.ا.ا. قدم‌های خوبی برداشته‌اند و در کاهش محرومیت و استضعاف آموزشی و فرهنگی مستضعفان»، چندین برنامه راهبردی میان‌مدت و کوتاه‌مدت اجرا نموده است.

نتایج حاصل از دانش صریح و ضمنی موجود در نهضت نشان می‌دهد که نهضت سوادآموزی طی ۳۵ سال گذشته با توجه به تحولات صورت گرفته پس از سقوط رژیم شاهنشاهی، استقرار حکومت اسلامی نوپا و مشکلات متعدد پیش روی خود، با تلاش‌های وافری که انجام داده تجارب بسیار خوبی در عرصه مدیریت یک‌نهاد تربیتی و آموزشی داشته است. البته در کنار تجربیات مثبت، تجربیات منفی نیز داشته است؛ اما در کل تجارب موفق نهضت در اداره امور آن بیشتر از تجارب ناموفق بوده است. در این قسمت با توجه به نتایج حاصل از انجام تحلیل محتوا، استفاده از تحلیل گفتمان، رویکرد تفسیری و نظریه مبنایی آراء و اندیشه‌های ولایت‌فقیه و بررسی محورها و رویکردهای قانون اساسی در سه مؤلفه دکترین، اهداف و سیاست‌ها از یک‌سو و تحلیل مستندات و مصاحبه‌ها از سوی دیگر، اقدامات همسو را تحت عنوان تجربیات موفق و اقدامات ناهم‌سو را تحت عنوان تجارب ناموفق آورده‌ایم.

الف. تجربیات موفق:

از نخستین اقدامات نهضت سوادآموزی در ۱۳۵۸ شمسی با صدور پیام امام خمینی رسیدگی به امور محرومین و مستضعفین، خصوصاً افرادی که از نعمت خواندن و نوشتن محروم بودند، برپایی کلاس‌های آموزش خواندن و نوشتن و به‌نوعی بسیج برای ریشه‌کنی بی‌سوادی، بدون تشریفات اداری از طریق مردم و با استفاده از همه امکانات بوده است که با ریشه‌کنی بی‌سوادی تلاش جهت زدودن فقر و محرومیت و سعادت و سلامت روحی و روانی جامعه از تجربیات موفق است. برخی از این تجربیات عبارت‌اند از اجرای طرح‌هایی مانند:

طرح اجباری کردن سوادآموزی برای کارمندان و کارگران، نیروهای مسلح و زندانیان
طرح توسعه سواد در مناطق عشایری و روستاهای صعب‌العبور، طرح کتابخانه‌های سیار روستایی
طرح آموزش رسانه‌ای، سوادآموزی اتباع خارجی، طرح قرآن‌آموزی همراه سوادآموزی و...

ب. تجربیات ناموفق:

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته که در تحلیل تجربیات نهضت سوادآموزی توضیح آن داده شد، نهضت، تجربیات ناموفقی نیز داشته است که برخی از مهم‌ترین تجربیات ناموفق عبارت از:
عدم موفقیت در رسیدگی به ریشه‌کن کردن بی‌سوادی در کشور و وضعیت نامناسب آموزشیاران در بحث مسکن و معیشت و...

با توجه به اینکه طرح‌های اجرایی در زمان خود مفید و مناسب تشخیص داده شده بود، شاید پس از گذشت مدت مدیدی از اجرای آن‌ها ضعف‌ها و یا روش اجرای آن موردنقد و بررسی قرار گرفت.

و تجارب جمهوری اسلامی ایران

در حال حاضر می‌توان به طرح مرکز منابع سوادآموزی^۱ به‌عنوان طرح ناموفق که با سازمان یونسکو به‌صورت مشترک آغاز و به نتیجه مطلوبی نرسید اشاره نمود.

در تعیین فاصله بین وضعیت کنونی و وضعیت آرمانی سه چیز در استفاده از ابزار تحلیل شکاف مهم است:

- ۱- توانایی شناسایی نقاط ضعف و قوت در قالب شکاف و اندازه‌گیری و امتیازدهی به آن‌ها
- ۲- توانایی در تعیین هدف‌هایی که سازمان را به آینده مطلوب تعیین‌شده نزدیک کند
- ۳- دقت و ظرافت در اولویت‌بندی پوشش شکاف‌ها بر اساس اهداف تعیین‌شده و تخصیص منابع اثربخش

بررسی‌ها نشان می‌دهد، افراد بی‌سواد و کم‌سواد ما در جامعه تعداد قابل توجهی می‌باشند و نهضت سوادآموزی نتوانسته است به هدف اصلی خود که همان ریشه‌کنی بی‌سوادی و به تبع آن بالا بردن وضعیت معیشت و زدودن فقر و محرومیت باشد در تمامی نقاط کشور و گروه‌های مختلف اجتماعی موفق شود. البته تأمین نشدن بودجه کافی طی سال‌های گذشته و میزان بودجه واگذاری به سازمان نهضت سوادآموزی در دوره‌های مختلف و با توجه به فعالیت‌های انجام‌شده، طبقات محروم و بی‌بضاعت که از جامعه هدف این طرح می‌باشند، کمتر برخوردار بوده ولیکن طبقات مرفه با استفاده از ظرفیت‌های آموزشی مناسب به‌نوعی دچار شکاف گردیده‌اند.

به‌منظور گسترش و کارآمد سازی تأمین و رفاه اجتماعی، نهضت سوادآموزی باید مورد توجه ویژه دولت که منابع و ثروت ملی را در اختیاردارند باشد و در چارچوب سیاست‌های فرهنگی و اجتماعی که معطوف به رشد توأم با عدالت است به نحو مؤثر کمک و مساعدت شود برای رسیدن به نهضت سوادآموزی مطلوب باید طرحی بنیادین برای تحول در نهضت سوادآموزی تهیه گردد تا این نهاد انقلابی در حوزه اهداف و سیاست‌های تحولی بر اساس فرامین مقام معظم رهبری در نظام آموزش و پرورش مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی در جهت رسیدن به حیات طیبه (زندگی فردی و اجتماعی مطلوب اسلامی) و رشد و شکوفایی استعدادهای فطری و ارتقا کیفی در حوزه‌های بینش، دانش، مهارت، تربیت و سلامت روحی و جسمی دانش آموزان با تأکید بر ریشه‌کن کردن بی‌سوادی و تربیت انسان‌های مؤمن، پرهیزکار، متخلق به اخلاق اسلامی، بلندهمت، امیدوار، خیرخواه، بانشاط، حقیقت‌جو، آزادمش، مسئولیت‌پذیر، قانون‌گرا، عدالت‌خواه، خردورز، خلاق،

وطن دوست، ظلم ستیز، جمع گرا، خودباور و ایثارگر حرکت کند. در این راه توجه به تحقق مطالبات ولایت فقیه و بسیج سوادآموزی برای مبارزه با بی سوادی به طور ضربتی و بسیج عمومی تا ان شاء الله در آینده نزدیک هرکسی نوشتن و خواندن ابتدایی را آموخته باشد

درواقع الگوی جامع به دست آمده از منابع تحقیق یعنی گفتمان ولایت فقیه و قانون اساسی و همچنین تجارب ۳۰ ساله مدیران در اداره امور نهضت سوادآموزی در ۹ بعد تعیین شده در تحقیق نشان دهنده وضعیت مطلوب ج.ا.ا در اداره امور نهضت سوادآموزی است؛ که این الگو همان طور که در تحلیل به صورت کامل از سوی جامعه خبرگی مورد قبول واقع شده و معنادار است و به شرح زیر قابل بیان می باشد:

← سوادآموزی مطلوب	مبتنی بر نیاز مخاطبین است. (نیاز محور)
← سوادآموزی مطلوب	شوق و رغبت مخاطب را به دنبال دارد. (برانگیزنده)
← سوادآموزی مطلوب	ابزاری است برای کیفیت بخشی به زندگی (مبتنی بر ← مهارت آموزی)
← سوادآموزی مطلوب	وسیله ای است برای ارتقای مهارت های شغلی (رونق کسب و کار)
← سوادآموزی مطلوب	نیاز به برنامه ریزی بومی دارد تا برنامه ریزی متمرکز (بومی گزین)
← سوادآموزی مطلوب	فرهنگ ساز است (تقویت و توسعه ارزش های فرهنگی و دینی)
← سوادآموزی مطلوب	شوق به جستجو و دانستن را بر افراد فراهم می کند (پویایی)

دیدگاه های صاحب نظران

در مطالعه انجام گرفته، جمعی از صاحب نظران تعلیم و تربیت عقیده دارند :

- ۱ - سوادآموزی مستلزم ایجاد عزم بسیج عمومی و مشارکت همه جانبه دستگاه های اجرایی است.
 - ۲ - در برنامه ها و فعالیت های سوادآموزی تغییر و تحول اساسی ایجاد شود.
 - ۳ - برای شتاب بخشی به سوادآموزی، باید از هرگونه قوانین پیچیده و دست و پاگیر پرهیز شود.
 - ۴ - تشویق و ایجاد انگیزه ی بیشتر برای جذب افراد بی سواد از لوازم و الزامات شتاب بخشی است.
 - ۵ - سوادآموزی معطوف به گروه خاص نشود، به آموزش بزرگ سالان و مادام العمر توجه شود.
 - ۶ - از الزامات و محدودیت های بازدارنده برای اجبار سوادآموزی افراد محروم از سواد استفاده شود.
- نظر به اداره امور نهضت سوادآموزی:** از آنجایی که هدف غایی حکومت در زمان غیبت، زمینه ساز ظهور و هدف غایی مردم تشکیل جامعه منتظر و هدف غایی دین رسانیدن انسان از طریق فراهم کردن ابزار و سازوکارهای لازم به مقام خلیفه الهی و حیات طیبه است؛ آموزش و پرورش مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی در جهت رسیدن به حیات طیبه (زندگی فردی و اجتماعی مطلوب اسلامی) و رشد و

و تجارب جمهوری اسلامی ایران

شکوفایی استعداد‌های فطری و ارتقاء کیفی در حوزه‌های بینش، دانش، مهارت، تربیت و سلامت روحی و جسمی آحاد مردم با تأکید بر ریشه کن کردن بی‌سوادی و تربیت انسان‌هایی مو من بانشاط و خلاق و ایثارگر می‌تواند تعالی بخش باشد. در سوادآموزی تهذیب و تزکیه، اصولی است که در جهت ایجاد جامعه معنوی و پیشرفته مورد توجه است. خدا باوری، معاد باوری، خودباوری، در آموزش و پرورش مبنای تقویت ایمان و تقوی، و پرهیزکاری است.

جدول ۴: مدل فرآیندی و مفهومی الگوی راهبردی نهضت سوادآموزی (منبع: تهیه و تنظیم توسط محقق)

عبودیت و بندگی، قرب الی الله، عزم ملی، تزکیه و تذهیب، جدیت و همت مضاعف، تعیین الگوی اسلامی، خودباوری، رشد و تعالی معنوی، وحدت و انسجام.	دکترین
ارتقاء عزم ملی، ایجاد تفکر، تحکیم بنیان خانواده، ترویج بهداشت عمومی، توسعه نظام آموزشی، تعلیم و تربیت، رفع محرومیت، ترویج الگو، الگودهی، سبک زندگی، جذب و سازمان‌دهی، اصلاح ساختارها و فرایندها، ایجاد انگیزش و آمادگی، ارتقاء مهارت‌ها، ریشه‌کنی بی‌سوادی، آگاه‌سازی، بصیرت افزایی	اهداف ورودی‌ها
همکاری‌های بین‌المللی، حمایت و پشتیبانی، بهبود روش‌ها، ارتقاء فرهنگی ارتقاء سطح معیشت، کاهش ناهنجاری‌های اقتصادی، استمرار و اعتلای فرهنگ عمومی، مشارکت عمومی، ترویج بهداشت عمومی، وسایل آموزشی و کمک‌آموزشی، توسعه مراکز آموزشی، بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و امکانات، ساماندهی علمی و آموزشی، بازنگری و تحول علوم انسانی	سیاست‌ها
فرایندها <pre> graph TD A[برنامه ریزی] --> B[کنترل] A --> C[سازماندهی] B --> D[پایه سازی و اجرا] C --> E[هدایت] D --> F[هماهنگی] E --> F F --> G[] style G fill:none,stroke:none </pre>	

و تجارب جمهوری اسلامی ایران

مقام معظم رهبری با توجه به محورهای سه‌گانه راهبردی (دکترین، اهداف، سیاست‌ها) استخراج با نتایج حاصل از بررسی تجربیات نظام در اداره نهضت در شش محور (برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، هدایت، هماهنگی، پیاده‌سازی و اجرا، نظارت، کنترل و ارزیابی) مطابقت داده شد تا ضمن مستند نمودن تجربیات سی و چندساله نظام و تدوین ادبیات منسجم و یکپارچه، موانع تحقق منویات ایشان و اهداف ج.ا.ا در اداره امور نهضت سوادآموزی شناسایی گردد. لذا به مهم‌ترین مسئله مدنظر این پژوهش یعنی "تدوین الگوی مدون راهبردی اداره امور نهضت سوادآموزی براساس اندیشه‌های امام خمینی، مقام معظم رهبری، قانون اساسی و تجارب ج.ا.ا" پرداخته شد. البته اصول، عناصر و همچنین مبانی نظری حاصل از مطالعات اکتشافی و یافته‌های آن، مبتنی بر نظرات امام خمینی، مقام معظم رهبری و قانون اساسی است که می‌تواند به‌عنوان الگویی برای اداره نهضت سوادآموزی و دیگر نهادها قرار گیرد. یافته‌های این پژوهش از لحاظ کاربردی تصمیم‌گیرندگان سیاسی و اجرایی را در فرآیندهای برنامه‌ریزی در سطوح راهبردی و عملیاتی ترغیب می‌نماید تا با توجه به اصول و عناصر متناسب با مقتضیات بومی و فرهنگی، اولویت‌ها را انتخاب و اجرای آن را پیگیری نمایند. همچنین بهره‌گیری عملی از یافته‌های این پژوهش، موجب پیشگیری از وقوع و تکرار اقداماتی که جنبه منفی در تجارب گذشته داشته و بخش‌هایی از آن از منظر امام خامنه‌ای بررسی گردیده است، شود. انگاره‌ها و باورهای افراد و ذینفعان مختلف به مقدار اطلاعاتی که از ماهیت سوادآموزی، مأموریت و خدمات سازمان دارند، متفاوت است و حاکی از نوعی عدم اجماع و پیوستگی در نظرات گروه‌های مختلف است. با این حال اکثریت آنان وجود سازمان نهضت سوادآموزی را برای ریشه‌کنی بی‌سوادی ضروری دانسته و استمرار آن را لازم می‌دانند، ولی اعتقاد دارند سازوکار اجرایی این برنامه بزرگ و اساسی با جلب مشارکت همه‌جانبه با اخذ اطلاعات رسمی، تبلیغ و ترویج از رسانه ملی و محلی، ایجاد انعطاف در روش‌ها و محتوا، افزایش سرانه سوادآموزی، توسعه قرآن آموزی و مهارت‌آموزی و استفاده از نظرات نخبگان و گروه‌های مرجع جامعه فراهم گردد.

برای پاسخ به سؤالات این تحقیق و دستیابی به الگوی راهبردی در اداره نهضت سوادآموزی، ابتدا داده‌های اولیه شامل مقالات و کتاب‌های علمی درباره ماهیت نهضت سوادآموزی و تجربیات ج.ا.ا در سیاست‌گذاری و اجرا برای تحقق اهداف سوادآموزی در بعد کلان کشور، نگاه اسلام و مکاتب اصلی سوادآموزی به مقوله نهضت سوادآموزی، تجربیات بین‌المللی، نظریه‌ها و روش‌های ساخت الگو و نیز آراء نظرات و رهنمودهای ولایت‌فقیه، اصول قانون اساسی و اسناد بالادست آن در

موضوع سوادآموزی، با کمک متون و نرم‌افزارهای معتبر، گردآوری شده و در پایان، بخش گردآوری ادبیات موضوع، الگوی مفهومی نهضت سوادآموزی در ج.ا. شامل ابعاد ۹ گانه الگوی راهبردی، تدوین و ارائه شده است. در ادامه رهنمودهای امام خمینی و امام خامنه‌ای در موضوع نهضت سوادآموزی تحلیل محتوا و تحلیل گفتمان شده است. پس از مشخص شدن گفتمان ولایت‌فقیه، در مصاحبه با مسئولان ارشد و دارای تخصص و تجربه در امور نهضت سوادآموزی و نیز مزیت‌های خاص و مرجع ج.ا. و همچنین عدم موفقیت‌های ج.ا. مستندسازی و تدوین شده است. سپس با توجه به تجربیات مستند مدیران از طریق مصاحبه و محورها و رویکردهای قانون اساسی که از طریق تحلیل تفسیری به دست آمده و نتایج حاصل از گفتمان، با روش رویش داده‌ها (داده بنیاد) در محورهای ۹ گانه مدیریتی از پیش تعیین شده در تحقیق، الگوی راهبردی اولیه در امور نهضت سوادآموزی در ج.ا. تدوین و ارائه گردید و جهت اعتبار سنجی الگو و بررسی معناداری آن به جامعه آماری ارجاع شده است.

به همین ترتیب با توجه به مجموعه آثار امام خمینی عناصر در گفتمان ایشان عبارت‌اند از تحقق عدالت اجتماعی، کم شدن فاصله طبقاتی، رفع تبعیضات ظالمانه، عبودیت و بندگی خداوند، خودباوری و استقلال فرهنگی، همت مضاعف، استمرار و اعتلای فرهنگ عمومی، قرب الی الله، تعلیم و تربیت اسلامی، ریشه‌کنی بی‌سوادی، بالا بردن سطح رفاه و سلامت ملت شریف ایران و رساندن عموم مردم به تعالی انسانی است.

در اندیشه امام خامنه‌ای سوادآموزی، برقراری عدالت و ریشه‌کن کردن بی‌سوادی است. این مفهوم تقریباً در تمامی بیانات مرتبط ایشان به چشم می‌خورد ایشان تحول در نظام آموزش و پرورش مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی در جهت رسیدن به حیات طیبه و رشد و شکوفایی استعدادها، فطری و ارتقا کیفی در حوزه‌های بینش، دانش، مهارت، تربیت و سلامت روحی و جسمی را با تأکید بر ریشه‌کن کردن بی‌سوادی و تربیت انسان‌های مؤمن، پرهیزکار، متخلق به اخلاق اسلامی، بلندهمت، امیدوار، خیرخواه، بانشاط، حقیقت‌جو، آزادمنش، مسئولیت‌پذیر، قانون‌گرا، عدالت‌خواه، خردورز، خلاق، وطن‌دوست، ظلم‌ستیز، جمع‌گرا، خودباور و ایثارگر می‌دانند.

به همین ترتیب عناصر در گفتمان امام خامنه‌ای در موضوع سوادآموزی عبارت‌اند از: تعلیم تربیت اسلامی، مبارزه با بی‌سوادی، ارتقای سطح فکری و فرهنگی، ارتقای معنوی، احیای اخلاق و ارزش‌های اسلامی، عدالت‌جویی، وطن‌پرستی، خودباوری و ایثارگری، کاهش ناهنجاری‌های

و تجارب جمهوری اسلامی ایران

اقتصادی- فرهنگی و اجتماعی و کمک به سازمان‌های بین‌المللی و کشورهای اسلامی در جهت ریشه‌کنی بی‌سوادی.

گفتمان تعلیم و تربیت اسلامی و مبارزه با فرهنگ منحط غربی امام خامنه‌ای با چالش‌های فراوانی روبروست؛ که برای استیلا و تثبیت آن، غلبه بر این چالش‌ها ضرورت دارد. ضدیت منافع برخی دشمنان داخلی و خارجی و کسانی که اهل دست‌اندازی به حقوق دیگران هستند و می‌خواهند از عقب‌نگه‌داشتن کشورها خصوصاً مسلمانان بهره‌ی کافی را ببرند را می‌توان از مهم‌ترین چالش این گفتمان دانست. علاوه بر آن اعمال فشار از سوی قدرت‌های خارجی از طریق اشاعه‌ی فرهنگ غربی و نفوذ فرهنگی و هم‌چنین غارت اموال کشورها و ایجاد باورهای غلط این گفتمان را با کندی و تأخیر مواجه کند.

ب) پیشنهاد:

سوادآموزی در عین حالی که باید یک‌نهاد مردمی باشد به حمایت دولت و نهادهای دیگر نیازمند است برنامه‌های متنوع و منعطف، برنامه‌های آموزشی در زمان فراغت بزرگسالان، در دسترس بودن سوادآموزی برای همه بی‌سوادان با اجرای برنامه‌هایی از قبیل آموزش فردبه‌فرد، بهره‌مندی از سامانه جامع اطلاعات سوادآموزی

استمرار و توسعه سوادآموزی باید در دستور کار مسئولین ذی‌ربط باشد و باید مسئولین نهضت سوادآموزی طوری عمل نمایند که برای سوادآموزان تعمیق سواد مسئله اصلی باشد و تحت هیچ شرایطی کار نهضت نباید متوقف شود و ساختارها و روش‌های سوادآموزی می‌بایست توسط دولت و مجلس شورای اسلامی پشتیبانی و هدایت شود.

روش‌های سوادآموزی متناسب با شرایط زندگی افراد باید طرح‌ریزی شود و محتوای آموزشی با نیازهای آنان سازگار شود و مهارت‌آموزی و حرفه‌آموزی همراه با سوادآموزی ارائه گردد. باسواد شدن آحاد مردم منجر به ارتقا بهره‌وری، کاهش آسیب‌های اجتماعی، بهداشتی و کاهش هزینه‌های دولت می‌شود. لذا انتظار می‌رود همه‌ی بی‌سوادان و کم‌سوادان تحت پوشش دستگاه‌ها، آموزش لازم در خصوص مهارت خواندن، نوشتن، حساب کردن و روخوانی قرآن کریم را داشته باشند.

مبارزه با بی‌سوادی باید جز جدایی‌ناپذیر طرح‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی و برنامه‌ریزی آموزشی ملی در کشور تلقی شود و مفهوم سوادآموزی باید دگرگون و از شکل سنتی خارج شود.

با توجه به دستورات امام خمینی و مقام معظم رهبری و مطالبه مستمر ایشان و همچنین وجود اسناد بالادستی از جمله اساسنامه سازمان، مصوبات هیئت محترم وزیران، مصوبه ۵۹۵ شورای عالی انقلاب فرهنگی و نقشه جامع علمی کشور و همچنین وجود باورهای مذهبی و اعتقادی و برخورداری از امکانات کافی مثل وجود مدارس، مساجد و اماکن دینی و مذهبی و آموزشی به‌عنوان محیط‌های آموزشی و وجود مزیت پذیرفته شدن سواد به‌عنوان یکی از شاخص‌های توسعه منابع انسانی باید تلاش شود بی‌سوادی هر چه سریع‌تر ریشه‌کن شود.

سازمان نهضت سوادآموزی با بررسی و بهره‌گیری از نقاط قوت و تجارب موفق سایر کشورها در موضوع سوادآموزی و بومی‌سازی آن‌ها متناسب با اسلام، فرهنگ، آداب و سنن کشورمان از این اندوخته استفاده مناسب نماید. با توجه به تجارب موفق و انقلابی دو دوره ابتدایی نهضت سوادآموزی (دوره‌ای که نهضت سوادآموزی به‌عنوان یک‌نهاد انقلابی و با رویکرد جهادی و احساس مسئولیت همگانی و بهره‌گیری از ظرفیت تمامی دستگاه‌ها کشور عمل می‌نمود) ثمرات بسیاری در موضوع سوادآموزی در سطح کشور داشت و لذا با بهره‌گیری از نقاط قوت آن دوران طی یک دوره سه الی پنج سال می‌توان معضل بی‌سوادی را ریشه‌کن نمود.

فهرست منابع:

- قرآن کریم، ترجمه و تفسیر حضرت آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی
- امام خامنه‌ای، (مدظله‌العالی) (۱۳۹۰ - ۱۳۶۸) حدیث ولایت (مجموعه رهنمودها). تهران، موسسه نشر آثار معظم له
- امام خمینی، (رحمت‌الله علیه) (۱۳۶۸) کتاب ولایت فقیه: حکومت اسلامی. تهران، موسسه نشر آثار امام خمینی
- امام خمینی، (رحمت‌الله علیه) (۱۳۸۶) چهل حدیث. تهران، موسسه نشر آثار امام خمینی
- امام خمینی، (رحمت‌الله علیه) (۱۳۸۷-۱۳۸۷-۱۳۷۵) مجموعه صحیفه نور. تهران، موسسه نشر آثار امام خمینی
- ای کاف، راسل (۱۳۷۵) برنامه‌ریزی تعاملی، سهراب خلیلی شورینی (مترجم)، تهران، کتاب ماد.
- استون، تیک (۱۳۸۵) برآورد خط فقر مطلق با استفاده از مدل استون، تهران، فصل‌نامه علمی پژوهشی برنامه‌ریزی و بودجه
- ژولیوس گولد و ویلیام ل. کولب (۱۳۷۶) فرهنگ علوم اجتماعی. ترجمه: مصطفی ازکیا و دیگران. تهران، مازیار.
- دلاور، علی (۱۳۸۹)، روش تحقیق پیشرفته (طراحی مدل، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی).
- رایبیز (۱۳۸۵)، رفتار سازمانی جلد یک، سید محمد اعرابی، تهران، انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- سازمان نهضت سوادآموزی (۱۳۷۸) آئین‌نامه آموزشی و امتحانات سازمان نهضت سوادآموزی.
- سازمان نهضت سوادآموزی (۱۳۸۲) کتابداری کتابخانه‌های سیار، تهران، سازمان نهضت سوادآموزی.
- سازمان نهضت سوادآموزی (۱۳۸۶) تهران، دانشنامه آموزش مداوم.
- سازمان نهضت سوادآموزی (۱۳۸۸) راهنمای آموزش کتاب اول و دوم سوادآموزی پایه، تهران، نهضت سوادآموزی.
- سازمان نهضت سوادآموزی (۱۳۹۳) برنامه ریشه‌کنی بی‌سوادی در ج.ا.ا. تهران، نهضت سوادآموزی.
- الگوها و روش‌ها (۱۳۸۵) مجله تخصصی گلستانه، تهران، پژوهشگاه مطالعات فرهنگی
- صدرا، علیرضا و راعی، جلال (۱۳۸۹) الگوی راهبردی - فرهنگی برای دولت زمینه‌ساز ظهور، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، ماهنامه راهبرد بومی، سال هشتم شماره ۱۰۵، (خرداد ۱۳۸۹).
- علی‌بابایی، غلامرضا (۱۳۸۲) فرهنگ سیاسی، تهران، نشر آشتیان.

